

## تحلیل فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان پارک گلستان شهر تبریز و ارائه راهکارها

دکتر رحمت محمدزاده\*

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۱۱/۰۹، تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۲/۰۹/۱۱

### چکیده

مقاله حاضر، درصدد بررسی فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان پارک گلستان شهر تبریز و ارائه راهکارها به عنوان مهم‌ترین پاتوق افراد مسن شهر می‌باشد. این مقاله به روش پیمایشی و از نوع توصیفی - مقطعی انجام گرفت. ۱۴۶ نفر از سالمندان به صورت نمونه گیری تصادفی ساده انتخاب گردیدند. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه بود. داده‌های به‌دست آمده به‌وسیله آمار توصیفی و استنباطی و نرم افزار SPSS ۱۳ مورد تحلیل قرار گرفت. ۶۵/۸٪ سالمندان با ۶۶ الی ۱۰۳ امتیاز، کیفیت فضاهای گذران اوقات فراغت پارک گلستان را نیمه مطلوب و ۲۲/۶ درصد با ۱۰۴ الی ۱۴۰ امتیاز، در سطح مطلوب ارزیابی نمودند. میانگین نمرات پاسخگویان در این خصوص ۲/۱۰۹۶ و انحراف معیار ۵۷۶۸۳/۰ می‌باشد. بنابراین، با توسعه فضاهای اجتماعی و فرهنگی خاص افراد سالمند و همچنین توسعه مناظر، چشم‌اندازها، به‌ویژه بازنگری در فضاهای دسترسی و آمد و شد، جذابیت و سرزندگی پارک بیشتر می‌گردد.

### واژه‌های کلیدی

اوقات فراغت، فضای شهری، سالمندان، باغ گلستان، تبریز

Email: rahmat@tabrizu.ac.ir

\* دانشیار گروه معماری دانشکده عمران دانشگاه تبریز.

## مقدمه

می‌باشد. باید گفت که آنچه که دانش امروزی بدان توجه می‌کند، تنها طولانی کردن عمر نبوده بلکه این نکته است که زندگی انسان در ایام پیری در نهایت آرامش و سلامت جسمی و روانی سپری گردد (Nilsson et al., 2006).

اگر در گذشته افراد سالمند به تبع الگوی فعالیت و سنن زیست دارای نقش و وظایف مهمی در نظام فردی و اجتماعی بودند، امروزه این نقش‌ها و کارکردها به دلایلی چون تغییر نظام فعالیت و نوع اشتغال، کاهش ابعاد خانوارها، شهرنشینی و آپارتمان نشینی، تجدیدگرایی و تغییرات اجتماعی و فرهنگی، تقابل ارزش‌های سنت و مدرن، وجود مؤسسه‌های آموزشی و تربیتی رو به تحلیل گذاشته است. با این وجود، امروزه مشکل اصلی سالمندان، نبود قدرت و حتی فقدان منزلت اجتماعی و اقتصادی نیست. درد بزرگ این افراد، احساس تنهایی و طرد شدگی است و با گذشت زمان، بیشتر نیز می‌گردد (Sherarer & Davidhizar, 1999).

شواهد نشان می‌دهد احساس تنهایی، پدیده‌ای گسترده و فراگیر است که ۲۵ تا ۵۰ درصد کل جمعیت بالای ۶۵ سال را بر حسب سن و جنس تحت تاثیر قرار می‌دهد (هروی کریموی و همکاران، ۱۳۸۶). این در شرایطی است که در کشورهای توسعه یافته، کسانی که دارای ارتباط قوی‌تر هستند کمتر دچار رکود ذهنی شده و فعال تر زندگی می‌کنند و طول عمر بیشتری دارند. همچنین این افراد از نظر جسمی نیز نسبت به افراد منزوی، سالم‌تر می‌باشند. هگونات<sup>۲</sup> فیلسوف فرانسوی می‌نویسد: انسان در اثر نشستن زیاد از نظر جسمی به تحلیل می‌رود. تماشای تلویزیون چیزی جز ورزش مغز نیست که آن هم باعث ضعف و تحلیل قوا می‌شود. انسان هرچه با دیگر انسان‌ها کمتر ارتباط برقرار کند به همان نسبت بیشتر تنها خواهد بود (رفیع زاده، ۱۳۸۹). به همین جهت هر کوششی که منجر به رفع احساس تنهایی سالمندان شود سدی است در برابر مشکلات پیچیده افراد سالمند. در حقیقت افزایش تماس‌های اجتماعی به ارتقاء سلامت روحی و اجتماعی آنها کمک می‌کند (Weeks, 1994).

با ظهور کانون‌های جمعیتی بزرگ، نیازهای ناشی از اوقات فراغت<sup>۳</sup> چون گذشته به راحتی ارضا نمی‌شود. فعالیت‌های ساده ای مثل قدم زدن، صحبت کردن با دیگران، گردش در باغ، شنیدن صدای آب نهر و رودخانه، دیدن ثمره درختان، درک تغییرات فصول، شنیدن صدای حیوانات و آواز پرندگان به طور عادی برای شهرنشینان در دسترس نیست. هرچه میزان شهرنشینی بالاتر می‌رود فاصله بین مسکن با محل کار و محیط طبیعی نیز افزایش می‌یابد و طبعاً مشکلات ناشی از دسترسی و ترافیک موجب تنش و نارامی می‌شود؛ این در شرایطی است که خانه چون گذشته، فضای کافی جهت فعالیت آزاد، استراحت

سالمندی یک فرایند زیستی است که تمام موجودات زنده از جمله انسان بعد از پشت سر گذاشتن مراحل چون جوانی و بزرگسالی آن را به صورت عمومی یا تدریجی تجربه می‌کنند به تعبیری دقیق‌تر، فرایندی است که متوقف کردن آن غیر ممکن است. آمار نشان می‌دهد در سال ۱۹۵۰ جمعیت سالمندان جهان، ۲۰۰ میلیون نفر بود که این رقم در سال ۲۰۰۰، بیش از ۶۰۰ میلیون نفر یعنی سه برابر شده است (محمدی شهابلاغی، ۱۳۸۵). همچنین طبق برآورد بخش جمعیتی سازمان ملل متحد<sup>۱</sup> (۲۰۰۷) جمعیت سالمند جهان از حدود ۱۰/۵٪ در سال ۲۰۰۷ به حدود ۲۱/۸٪ در سال ۲۰۲۵ افزایش خواهد یافت. به بیان کمی، این رقم در سال ۲۰۲۵ یک میلیارد و ۲۰۰ میلیون نفر و در سال ۲۰۵۰ حدود ۲ میلیارد نفر خواهد بود. در سال ۲۰۰۶ بیش از یک سوم افراد سالمند بالای ۶۰ سال سن در سه کشور چین، آمریکا و هند زندگی می‌کردند، ولی طبق برآورد به‌دست آمده تا سال ۲۰۳۰ ایتالیا و ژاپن با نسبت ۲۸ درصدی دارای بیشترین آمار سالمندی خواهند بود. به گونه ای که در ۵۰ سال آینده تعداد افراد ۸۰ سال به بالا در این کشورها بیش از تعداد افراد زیر ۲۰ سال خواهد بود (United Nation, 2006). در شرایطی که نرخ رشد عمومی جمعیت جهان ۱/۷ درصد است این نرخ برای جمعیت ۶۵ سال و بالاتر ۲/۵ درصد می‌باشد (Rocha et al., 2002). امروزه کاهش مولید و افزایش متوسط امید به زندگی، صرفاً محدود به کشورهای توسعه یافته نیست بلکه این روند با کمی تأخیر و نوسان در اغلب کشورهای در حال توسعه نیز قابل مشاهده است. طبق تخمین سازمان بهداشت جهانی، جمعیت سالمندی کشورهای در حال توسعه، در طی ۵۰ سال آینده، ۹ برابر افزایش خواهد یافت (مداح، ۱۳۸۸، ۵۹۸). در ایران، جمعیت سالمندی که بیش از ۶۰ سال سن دارند، از ۳/۹ درصد در سال ۱۳۳۵ با جمعیت ۶۵۳ ساله و بیشتر حدود ۳۶۵۶۰۰۰ نفر بوده که با افزایش نزدیک به دو برابر به ۷/۳ درصد در سال ۱۳۸۵ رسیده است. جمعیت بالای ۶۰ سال ایران تا سال ۲۰۲۰ به رقمی حدود ۱۰ میلیون نفر و تا سال ۲۰۵۰ به بیش از ۲۶ میلیون نفر (۲۶٪ کل جمعیت) می‌رسد (Islamic Republic News Agency, 2007).

در شهر تبریز بر اساس نتایج آمار سرشماری عمومی ۱۳۸۵، حدود ۵۸ هزار نفر سالمند ۶۵ ساله و بیشتر زندگی می‌کنند (معادل ۴/۱ درصد از کل جمعیت شهر). از این تعداد ۲۹۹۸۴ نفر مرد و ۲۸۱۹۳ نفر زن می‌باشند. بررسی روند تغییرات جمعیتی گروه‌های سنی ۶۵ سال و بیشتر نشان می‌دهد که تعداد افراد سالمند از ۲۸۰۶۶ نفر در سال ۱۳۶۵ به ۵۸۱۷۷ هزار در سال ۱۳۸۵ رسیده است (رشدی بیش از دو برابر). مقایسه این رقم با نرخ رشد کلی جمعیت شهر در طی این مدت نشانگر افزایش بسیار قابل توجه گروه‌های سنی ۶۵ سال و بیشتر

جنگلی، کودک، محله و ناحیه، گونه‌ای از این تقسیم‌بندی می‌باشند (سعید نیا، ۱۳۷۹، ۱۶).

مارکوس و فرانسیس<sup>۵</sup> (۱۹۹۸) می‌نویسند: بسیاری از سالمندان، در اثر محدودیت دسترسی به وسائط حمل‌ونقل، تمایل دارند صرفاً از پارک‌های محلی (همسایگی) استفاده کنند؛ این درحالی است که مواردی که علایق و خواست‌های آنها را فراهم نماید غالباً پارک‌های خاص می‌باشند. گری<sup>۶</sup> (۱۹۹۶) در بررسی وضعیت پارکی پر ازدحام در مرکز شهر لانگ بیچ کالیفرنیا<sup>۷</sup> دریافت که به‌طور متوسط روزانه ۱۵۰ تا ۲۰۰ زن و مرد، فاصله قابل توجهی را به‌منظور گذران اوقات فراغت با دیگران می‌پیمایند. بسیاری از آنها در پانسیون‌ها تنها زندگی کرده و مزایای در پارک بودن را بدین شکل شرح می‌دهند: این کار ما را زنده نگه می‌دارد، ارتباط اجتماعی را حفظ می‌کند، باعث علاقه به سیاست جاری می‌شود، پیاده روی ما را از تسلیم شدن به احساسات و عصبی شدن باز می‌دارد. طبق نتایج تحقیقات به‌عمل آمده، سالمندان در مقابل تغییرات دما همچون گرما، سرما، باد و نور خیره کننده آسیب پذیر هستند. بارزترین مشخصه محیطی برای فرد سالمند، سطح آسایش است. در محیط طراحی شده، آسایش کیفیتی نظری است که سهولت فیزیکی انجام وظایف و یا بودن در مکانی خاص را فراهم می‌سازد (بهروز فر، ۱۳۷۹).

سازمان بهداشت جهانی (WHO)<sup>۸</sup>، (۲۰۰۲)، «سالمند فعال» را به عنوان یک هدف دست یافتنی برای سالمندان پذیرفته‌است. سالمند فعال به مفهوم سالمندی با تجربیات مثبت و زندگی طولانی‌تر به همراه فرصت‌های مستمر برای لذت بردن و مولد بودن است. با توجه به اینکه در بیشتر کشورها آمادگی لازم برای رویارویی با پدیده سالمندی و پیامدهای بهداشتی، اجتماعی و اقتصادی آن فراهم نمی‌باشد، بنابراین برای نیل به جامعه سالمندی «فعال و سالم» باید به تمام ابعاد جسمی، روانی، اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و معنوی زندگی سالمندان توجه کرد. از آنجا که بسیاری از مشکلات دوران سالمندی ناشی از «شیوه زندگی ناسالم» است باید پایه و اساس سلامت در این ابعاد را با به‌کارگیری شیوه صحیح و ارتقاء کیفیت زندگی از ابتدایی‌ترین مراحل حیات پی ریزی نمود و شیوه «سالم پیر شدن» را برگزید و به موازات آن با ایجاد زمینه‌های مناسب مشارکت سالمندان در خانواده و جامعه و همچنین فراهم‌سازی فضای مناسب حمایتی در کلیه جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی در نیل به سالمندی سالم و زندگی موفق گام برداشت.

این مقاله، درصد بررسی وضعیت فضاهای سالمند در پارک گلستان تبریز می‌باشد. این مطالعه از آن جهت، بیشتر واجد اهمیت است که بافت قدیم تبریز با وجود مرکزیت اداری، تجاری، اقتصادی، تاریخی و

و رفع خستگی ندارد. امروزه، در بسیاری از کشورها، برنامه‌ریزی اوقات فراغت، جایگاه مهمی پیدا کرده‌است. در این معنا، فراغت، دیگر یک فعالیت جنبی و پشتوانه‌ای برای تداوم کار نیست بلکه نوعی فلسفه زندگی و جستجوی خودشکوفائی محسوب می‌شود که کار در خدمت آن قرار می‌گیرد. این درحالی است که با گذشت زمان هم به حضور انسان به عنوان عامل اصلی پویایی و سرزندگی در فضای شهری، توجه بیشتری گردیده و هم تمرکز از ویژگی‌های کمی به شاخص‌های کیفی مانند جاذبه‌های بصری، امنیت و پایداری محیطی تغییر پیدا نموده‌است (کاشانی جو، ۱۳۸۹، ۱۰۵).

در ادبیات جامعه‌شناسی معاصر از الگوی جامعه مطلوب به عنوان «جامعه فراغتی» و «تمدن فراغتی» یاد می‌شود. به گفته برتراند راسل<sup>۹</sup> فیلسوف شهیر قرن بیستم آخرین دستاورد تمدن، توانایی انسان در پر کردن هوشمندانه اوقات فراغت است (کلی، ۱۳۷۴). هر چقدر جامعه به سمت صنعتی و شهری شدن پیش می‌رود، این نیاز بیشتر احساس می‌گردد. امروزه، بیشتر مردم به خاطر هزینه و صرف وقت از آن صرف نظر نمی‌کنند. چنانچه، کالا و خدمات را مناسب تشخیص دهند به راحتی حاضر می‌شوند هزینه‌اش را بپردازند. به همین جهت، ایجاد تسهیلات فراغت به معنی سرمایه‌گذاری بخش دولتی یا عمومی بدون برگشت نیست؛ چرا که سرمایه‌گذاری ناشی از آن، منفعت اجتماعی دارد ثانیاً می‌تواند منشاء اشتغال، تولید و نیز درآمد باشد (مهدی زاده، ۱۳۷۹، ۲۲). طبیعی است که هر اندازه میزان احساس رضایت از یک محیط بیشتر شود افراد احساس تعلق خاطر بیشتری نسبت به آن محیط نموده و از بودن در آن محیط احساس آرامش می‌کنند و در نهایت روابط در محیط گرم‌تر و تأثیر محیط بر افراد بیشتر خواهد شد (ذبیحی و همکاران، ۱۳۹۰، ۱۰۷).

اگر پذیرفته شود که به تبع واقعیت بازنشستگی، پایان دوران اشتغال و فشار ناشی از شهرنشینی و فناوری، احساس تنهایی و طرد شدگی افراد سالمند بیشتر می‌شود در آن صورت، از راه‌های کاهش این مشکلات، می‌توان به افزایش میزان تعاملات اجتماعی و فرهنگی در عرصه فضاهای گذران اوقات فراغت اشاره نمود. قدم زدن، بازی کردن، ورزش نمودن، دوچرخه سواری، بازدید از نواحی زیبا و دلپذیر، نشستن در فضاهای عمومی، گپ زدن، نظاره کردن، همه و همه از راه‌های غلبه بر مشکلات ناشی از پیری و تقویت روحیه و انبساط روحی و فکری می‌باشد. به‌طور مشخص، بوستان‌ها رایج‌ترین فضای گذران فراغت در شهر هستند؛ فضای چند منظوره‌ای که استفاده از آنها برای شهروندان آزاد است و از نظر اجتماعی و اقتصادی هیچ‌گونه محدودیتی برای بهره‌برداری وجود ندارد. بوستان‌ها به‌صورت شبکه زنجیره‌ای در مقیاس‌های گونه‌گون طراحی می‌شوند. فضاهایی چون پارک‌های شهر،

از شهروندان برای تفریح به آن مراجعه می‌کردند. این پارک، علاوه بر فضای سبز، دارای شهربازی کوچک با امکاناتی چون چرخ و فلک، قایق‌سواری، ماشین‌سواری و غیره است که غالباً مورد استقبال عموم می‌باشد. در شرایط فعلی به‌جز ساکنین غیر بومی، اکثر استفاده‌کنندگان از این پارک افراد سالمند بوده که از گذشته نسبتاً دور، خاطره‌ای جمعی از این مکان دارند و اغلب به دلیل بازنشستگی، بیکاری و کمبود فضای تفریحی در بافت قدیم به این پارک مراجعه نموده و به گپ و گفتگو، گذران اوقات فراغت و حتی ورزش می‌پردازند. افراد سالمند نیاز به هوای آزاد و پیاده‌روی دارند که در این منطقه، پارک گلستان با وسعت نسبتاً قابل توجه خود می‌تواند پاسخگو باشد. به‌همین دلیل، شاید بتوان از این باغ به‌عنوان پارک سالمند یاد نمود.

روش مطالعه حاضر، پیمایشی و از نوع توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش بر اساس فرمول کوکران ۱۴۶ نفر از سالمندان استفاده‌کننده از پارک گلستان شهر تبریز به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه و مصاحبه حضوری در قالب سری منظم از سؤالات بسته و چک لیست استفاده شد. همچنین مشاهده کالبدی و میدانی، تهیه تصویر و برداشت از فضاهای مختلف پارک در یک هوای مناسب پائیزی، بخش دیگری از نظام گردآوری اطلاعات را تشکیل می‌داد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسش‌نامه پژوهشگر ساخته‌شده شامل ۱۷ سؤال در خصوص مشخصات فردی - اجتماعی و ۲۸ سؤال (با ۴ هدف ویژه شامل عوامل اجتماعی و فرهنگی، ترافیک و دسترسی، تجهیزات و تأسیسات و در نهایت مناظر و پوشش گیاهی) در خصوص تعیین وضعیت فضاهای گذران اوقات سالمندان در پارک گلستان شهر تبریز بود. پرسش‌نامه از طریق مصاحبه و پاسخ‌دهی به مقیاس لیکرت پنج‌گزینه‌ای کاملاً مناسب (۵)، نسبتاً مناسب (۴)، مناسب (۳) نسبتاً نامناسب (۲) کاملاً نامناسب (۱) انجام پذیرفت. همچنین داده‌های به‌دست آمده از مطالعه به‌وسیله روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (آزمون‌های همبستگی اسپرمن رو و کندال) با استفاده از نرم افزار ۱۳ SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

## نتایج

**یافته‌های توصیفی:** ۱۴۶ سالمند افراد نمونه را تشکیل می‌دادند. ۱۴۲ نفر مرد (۹۷/۳٪) و ۴ نفر زن (۲/۷٪) بودند. ۱۰۹ نفر (۷۴/۷٪) متأهل، ۷۲ نفر (۴۹/۳٪) بی‌سواد، ۴۲ نفر (۲۸/۸٪) سیکل، ۲۶ نفر (۱۷/۸٪) متوسطه، ۶ نفر (۴/۱٪) لیسانس و فوق‌لیسانس بودند. ۲۸ نفر (۱۹/۲٪) بیکار، ۸ نفر (۵/۵٪) کارگر، ۸ نفر (۵/۵٪) کارمند، ۳۹ نفر (۲۶/۷٪) دارای شغل آزاد، ۶۳ نفر (۴۳/۲٪) بازنشسته بودند. ۳۲ نفر (۲۱/۹٪) کمتر از ۲۵۰ هزار تومان، ۵۱ نفر (۳۴/۹٪) ۲۵۰ الی ۵۰۰ هزار تومان،

فرهنگی فاقد فضاهای عمومی و سبز مکفی می‌باشد. وجود خانواده‌های ناقص (یک پیرزن یا چند پیرزن بدون مرد و یا بالعکس) در بافت از خصوصیات جمعیتی دیگری است که اهمیت پارک را برای سالمندان دوجندان می‌سازد. بی‌تردید، با شناخت و تأمین نیازها و خواسته‌های افراد سالمند در این گونه فضاها، علاوه بر ارتقاء کمی و کیفی فضاهای سالمندی، می‌توان به احساس مفید بودن و طبعاً افزایش امید به زندگی آنها نیز کمک نمود.

## سؤالات پژوهش

پرسش اصلی تحقیق این است که پارک گلستان تبریز با توجه به پذیرش قابل توجهی از افراد سالمند در طی ساعات روز چه وضعیتی دارد؟ به تبع این پرسش، سؤالات فرعی به شرح زیر مطرح می‌شوند:

- وضعیت فضاهای اجتماعی و فرهنگی پارک گلستان تبریز از دید افراد سالمند بازدیدکننده چگونه است؟
- وضعیت فضاهای دسترسی و ترافیک پارک گلستان تبریز از دید افراد سالمند بازدیدکننده چیست؟
- وضعیت تجهیزات و تأسیسات پارک گلستان تبریز از دید افراد سالمند بازدیدکننده چگونه است؟
- وضعیت مناظر و پوشش گیاهی پارک گلستان تبریز از دید افراد سالمند بازدیدکننده چیست؟
- با توجه به نتایج بررسی موجود، برای ارتقاء فضاهای سالمند چه توصیه‌هایی را می‌توان ارائه نمود؟

## روش پژوهش

مواد تحقیق دربرگیرنده معرفی کلی بافت قدیم شهر تبریز و پارک گلستان (باغ فجر امروزی) می‌باشد. بر اساس آمار سرشماری عمومی نفوس مسکن، مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، از جمعیت حدود ۱/۴ میلیون نفری شهر تبریز، حدود ۲/۳٪ در بافت قدیم شهر (منطقه ۸) سکنی دارند. بازار، بناهای تاریخی و قدیمی چون ارگ علیشاهی، مسجد کبود، خانه مشروطیت و مسجد جامع در این منطقه قرار دارند. از نظر اقلیمی، به تبع قانونمندی عمومی منطقه، جزو گروه اقلیم سرد مدیترانه‌ای می‌باشد. از ویژگی‌های این منطقه، گرمای تابستانی و سرمای شدید زمستانی است. حداکثر و حداقل مطلق درجه حرارت در سردترین ماه سال به‌ترتیب برابر ۱۵ درجه سانتیگراد و ۱۹/۶- درجه سانتیگراد می‌باشد. پارک گلستان با قرارگیری در قسمت غربی بافت قدیم، یکی از بوستان‌های مشهور و قدیمی شهر تبریز (منطقه ۸) می‌باشد. این باغ با وسعتی معادل ۵۲۰۰۰ مترمربع، در سال ۱۳۰۸ خورشیدی در محل گورستان گجیل احداث شد (شکل ۱ و ۲). در گذشته عده زیادی



شکل ۲. نقشه بافت قدیم شهر تبریز و موقعیت پارک گلستان



شکل ۱. نقشه شهر تبریز و موقعیت بافت قدیم

نفر (۳۷٪) از استفاده از پارک دیدن دوستان، ۳۳ نفر (۲۲/۶٪) گذراندن اوقات فراغت، ۵۱ نفر (۳۴/۹٪) رفع خستگی، ۸ نفر (۵/۵٪) انجام حرکات ورزشی است. ۹۹ نفر (۶۷/۸٪) علاقه‌مند به نشستن در فضای آزاد، ۳۲ نفر (۲۱/۹٪) علاقه‌مند به نگاه کردن به مناظر طبیعی، ۵ نفر (۳/۴٪) علاقه‌مند به نشستن در فضای سرپوشیده، ۱۰ نفر (۶/۸٪) علاقه‌مند به نشستن در فضای نیمه محصور مثل آلاچیق هستند.

**یافته‌های تحلیلی:** در رابطه با تعیین عوامل اجتماعی و فرهنگی در پارک گلستان، اکثریت پاسخگویان (۲۶/۷ درصد) در پاسخ به گویه وجود غرفه‌های کتاب و روزنامه فروشی در پارک یا اطراف گزینه کاملاً نامناسب و کمترین آنان (۱۳/۰ درصد) گزینه کاملاً مناسب را انتخاب نموده‌اند. بیشترین درصد پاسخگویان (۴۰/۳ درصد) در واکنش به گویه وضعیت سر و صدای خیابان‌های اطراف گزینه کاملاً مناسب و کمترین درصد (۹/۶ درصد) گزینه مناسب را برگزیده‌اند. اکثریت پاسخگویان (۴۴/۵ درصد) در پاسخ به گویه وضعیت تراکم جمعیت مراجعه‌کننده گزینه کاملاً مناسب و کمترین آنان (۴/۸ درصد) گزینه کاملاً نامناسب را انتخاب نمودند. همچنین در واکنش به گویه وضعیت پیاده‌روی و قدم‌زدن بیشترین درصد گزینه کاملاً مناسب (۵۸/۲ درصد) و کمترین درصد گزینه کاملاً نامناسب را مشخص نموده‌اند (۷/۵ درصد).

در رابطه با تعیین دسترسی و ترافیک در پارک گلستان، بیشترین درصد پاسخگویان در واکنش به وضعیت دسترسی به وسائل نقلیه عمومی مثل اتوبوس، تاکسی و غیره گزینه کاملاً مناسب (۶۷/۸ درصد) و کمترین درصد گزینه مناسب را اعلام داشته‌اند (۴/۱ درصد). اکثریت پاسخگویان (۴۵/۲ درصد) در پاسخ به گویه وضعیت پیاده‌روها و سنگ‌فرش‌ها گزینه کاملاً مناسب و کمترین آنان (۲/۱ درصد) گزینه

۴۰ نفر (۲۷/۴٪) ۵۰۰ الی ۷۵۰ هزار تومان، ۱۰ نفر (۶/۸٪) ۷۵۰ الی ۱ میلیون تومان و بالاخره ۱۳ نفر (۸/۹٪) بیش از ۱ میلیون تومان درآمد داشتند. ۱۰۹ نفر (۷۴/۷٪) همراه با همسر، ۲۴ نفر (۱۶/۴٪) مستقل و تنها، ۱۳ نفر (۸/۹٪) همراه با فرزندان زندگی می‌کنند. ۳۸ نفر (۲۶٪) مساحت کمتر از ۵۰ متر مربع، ۴۶ نفر (۳۱/۵٪) مساحت بین ۷۵ الی ۱۰۰ مترمربع، ۲۴ نفر (۱۶/۴٪) مساحت بین ۱۰۰ الی ۱۵۰ متر مربع، ۳۸ نفر (۲۶٪) مساحت بیش از ۱۵۰ مترمربع دارند. ۸۲ نفر (۵۶/۲٪) بیش از یک کیلومتر، ۲۴ نفر (۱۶/۴٪) ۷۵۰ الی ۵۰۰ متر، ۲۳ نفر (۱۵/۸٪) ۵۰۰ الی ۲۵۰ متر، ۱۷ نفر (۱۱/۶٪) کمتر از ۲۵۰ متر فاصله از پارک دارند. نحوه دسترسی ۸۰ نفر (۵۴/۸٪) به پارک به صورت پیاده، ۶ نفر (۴/۱٪) از طریق دوچرخه، ۱۲ نفر (۸/۲٪) با وسیله شخصی، ۴۸ نفر (۳۲/۹٪) با وسیله نقلیه عمومی است.

۱۰۲ نفر (۶۹/۹٪) صبحگاهان، ۵ نفر (۳/۴٪) ظهرها، ۱۰ نفر (۶/۸٪) در بعد از ظهر، ۲۹ نفر (۱۹/۹٪) هر وقت که موقعیت پیش آمد از پارک استفاده می‌کنند. ۸۹ نفر (۶۱/۰٪) در کل هفته، ۵ نفر (۳/۴٪) در اول هفته، ۳ نفر (۲/۱٪) در وسط هفته، ۴۹ نفر (۳۳/۶٪) در آخر هفته از پارک استفاده می‌کنند. ۸۸ نفر (۶۰/۳٪) کل سال، ۱۹ نفر (۱۳/۰٪) تابستان‌ها، ۳۹ نفر (۲۶/۷٪) هر وقت که شد از پارک استفاده می‌کنند. ۸۶ نفر (۵۸/۹٪) علاقه‌مند به استفاده از پارک به صورت تنها، ۲ نفر (۱/۴٪) همراه با نوه، ۲ نفر (۱/۴٪) همراه با همسر، ۵۶ نفر (۳۸/۴٪) همراه با دوستان هستند. ۳۶ نفر (۲۴/۷٪) علاقه‌مند به استفاده از قهوه خانه، ۱۶ نفر (۱۱/۰٪) علاقه‌مند به استفاده از محل‌های عمومی، ۴۵ نفر (۳۰/۸٪) علاقه‌مند به استفاده از محل‌های ورزشی، ۴۹ نفر (۳۳/۶٪) علاقه‌مند به استفاده از محل‌های تفریحی هستند. هدف ۵۴

۰/۵۷۶۸۳ می‌باشد (جدول ۱). همچنین ۶۵/۱ درصد سالمندان با ۲۲-۱۵ امتیاز، کیفیت فضاهای گذران اوقات فراغت در پارک گلستان را به لحاظ اجتماعی و فرهنگی نیمه مطلوب و ۱۳/۰ درصد با ۳۰-۲۳ امتیاز، در سطح مطلوب ارزیابی نموده‌اند. میانگین نمرات پاسخگویان در این خصوص ۱/۹۱۱۰ و انحراف معیار ۰/۵۸۶۲۹ می‌باشد. ۴۵/۹٪ سالمندان با ۱۹-۷ امتیاز، کیفیت دسترسی و آمد و شد فضاهای گذران اوقات فراغت پارک گلستان را نامطلوب و ۸/۹ درصد با ۴۵-۳۳ امتیاز، در سطح مطلوب ارزیابی نموده‌اند. میانگین نمرات پاسخگویان در این خصوص ۱/۶۲۵۰ و انحراف معیار ۰/۶۴۶۴۰ می‌باشد. ۷۸/۱ درصد از سالمندان با ۳۰-۲۳ امتیاز، کیفیت تجهیزات و تأسیسات فضاهای گذران اوقات فراغت در پارک گلستان را مطلوب و ۱/۴ درصد با ۱۴-۷ امتیاز، در سطح نامطلوب ارزیابی نموده‌اند. میانگین نمرات پاسخگویان در این خصوص ۲/۷۶۷۱ و انحراف معیار ۰/۴۵۵۴۸ می‌باشد. ۴۱/۸ درصد از سالمندان با ۲۶-۱۷ امتیاز، کیفیت مناظر و پوشش گیاهی فضاهای گذران اوقات فراغت پارک گلستان را نیمه مطلوب و ۲۸/۱ درصد با ۳۵-۲۷ امتیاز، در سطح مطلوب ارزیابی نموده‌اند. میانگین نمرات پاسخگویان در این خصوص ۱/۹۹۳۱ و انحراف معیار ۰/۷۶۱۸۲ می‌باشد.

همچنین نتایج نشان داد که بین امتیاز افراد نمونه بر حسب پاسخگویی به سؤالات مربوط به عوامل اجتماعی و فرهنگی، ترافیک و دسترسی، تجهیزات و تأسیسات و در نهایت مناظر و پوشش گیاهی فضاهای گذران اوقات سالمندان در پارک گلستان شهر تبریز بر اساس آزمون اسپیرمن رو و کندال همبستگی معنی داری وجود دارد ( $P < 0.05$ ) (جدول ۲، ۳، ۴).

جدول ۱. توزیع فراوانی مطلق و نسبی فضاهای گذران اوقات سالمندان در پارک گلستان شهر تبریز در ارتباط با اهداف کلی و جزئی

ردیف	وضعیت فضاهای گذران اوقات سالمندان	فراوانی مطلق	فراوانی نسبی
۱	نامطلوب (۶۵-۲۸)	۱۷	۱۱/۶
۲	نیمه مطلوب (۱۰۳-۶۶)	۹۶	۶۵/۸
۳	مطلوب (۱۴۰-۱۰۴)	۳۳	۲۲/۲
۴	بدون پاسخ	-	-
۵	جمع	۱۴۶	۱۰۰
۶	میانگین		۲/۱۰۹۶
۷	انحراف معیار		۰/۵۷۶۸۳

کاملاً نامناسب را انتخاب نموده‌اند. اکثریت پاسخگویان (۲۹/۵ درصد) در پاسخ به گویه وضعیت پیاده‌روها در ارتباط با وسایل نقلیه موتوری گزینه کاملاً نامناسب و کمترین آنان (۱۰/۳ درصد) گزینه کاملاً مناسب را انتخاب نموده‌اند.

در ارتباط با تعیین تجهیزات در پارک گلستان، بیشترین درصد پاسخگویان (۷۱/۹ درصد) در واکنش به گویه وضعیت بوفه و دسترسی به آن، گزینه کاملاً نامناسب و کمترین درصد (۷/۲ درصد) گزینه کاملاً مناسب را برگزیده‌اند. اکثریت پاسخگویان (۵۵/۵ درصد) در پاسخ به گویه وضعیت نمازخانه گزینه کاملاً نامناسب و کمترین آنان (۶/۴ درصد) گزینه نسبتاً نامناسب را انتخاب نمودند. همچنین اکثریت پاسخگویان (۷۲/۶ درصد) در پاسخ به گویه وضعیت سایبان و آلاچیق‌های پارک گزینه کاملاً نامناسب و کمترین آنان (۰/۷ درصد) گزینه کاملاً مناسب را اعلام کرده‌اند. بیشترین درصد پاسخگویان (۸۱/۵ درصد) در واکنش به گویه وضعیت نرده‌های نصب شده جهت حفظ تعادل به هنگام پیاده‌روی و نشست و برخاست گزینه کاملاً نامناسب و کمترین درصد (۰/۷ درصد) گزینه کاملاً مناسب را برگزیده‌اند. اکثریت پاسخگویان (۴۳/۸ درصد) در پاسخ به گویه وضعیت محل‌های نشستن در ورودی پارک جهت دیدن فعالیت‌های بیرون گزینه کاملاً نامناسب و کمترین آنان (۶/۸ درصد) گزینه کاملاً مناسب را انتخاب نموده‌اند. بیشترین درصد پاسخگویان (۹۱/۱ درصد) در واکنش به گویه وضعیت شیب‌راه یا پله‌های شیب‌دار گزینه کاملاً نامناسب و کمترین درصد (۰/۷ درصد) گزینه کاملاً مناسب را برگزیده‌اند.

در ارتباط با تعیین مناظر و پوشش گیاهی در پارک گلستان، اکثریت پاسخگویان (۳۰/۸ درصد) در پاسخ به گویه وجود مکان‌های خلوت و دنج با مناظر جالب گزینه کاملاً مناسب و کمترین آنان (۱۱/۶ درصد) گزینه کاملاً نامناسب را انتخاب نموده‌اند. بیشترین درصد پاسخگویان (۲۸/۸ درصد) در واکنش به گویه تنوع گل‌ها و گیاهان در پارک گزینه کاملاً مناسب و کمترین درصد (۱۲/۳ درصد) گزینه کاملاً نامناسب را برگزیده‌اند. اکثر پاسخگویان (۲۲/۶ درصد) در پاسخ به گویه امکان گذران اوقات فراغت در پارک با فضای سبز متنوع گزینه کاملاً مناسب و نامناسب و کمترین آنان (۱۵/۸ درصد) گزینه مناسب را انتخاب نمودند. همچنین در واکنش به گویه وجود محل‌های نشستن در کنار آب و آب‌نما، بیشترین درصد گزینه کاملاً نامناسب (۴۸/۸ درصد) و کمترین درصد گزینه کاملاً مناسب را مشخص نموده‌اند (۵/۵ درصد). به‌طور کلی، ۶۵/۸ درصد سالمندان با ۶۶ الی ۱۰۳ امتیاز، کیفیت فضاهای گذران اوقات فراغت پارک گلستان را نیمه مطلوب و ۲۲/۶ درصد با ۱۰۴ الی ۱۴۰ امتیاز، در سطح مطلوب ارزیابی نموده‌اند. میانگین نمرات پاسخگویان در این خصوص ۲/۱۰۹۶ و انحراف معیار

### تملیل فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان پارک گلستان شهر تبریز ...

جدول ۲. تعیین همبستگی نمرات واحدهای مورد پژوهش بر حسب پاسخ به گویه‌های مربوط به هدف اول و دوم

هدف اول		آزمون همبستگی		هدف دوم		آزمون همبستگی	
هدف سوم	هدف اول	هدف سوم	هدف اول	هدف سوم	هدف اول	هدف سوم	هدف اول
۰/۱۸۵*	۱/۰	ضریب همبستگی	هدف اول	۰/۴۷۴**	۱/۰	ضریب همبستگی	هدف اول
۰/۰۲۱		سطح معنی داری	آماره کندال	۰/۰۰۰		سطح معنی داری	آماره کندال
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	
۱/۰	۰/۱۸۵*	ضریب همبستگی	هدف سوم	۱/۰	۰/۴۷۴**	ضریب همبستگی	هدف دوم
	۰/۲۱	سطح معنی داری		.	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۰	۱۴۶	تعداد	
۰/۱۹۲*	۱/۰	ضریب همبستگی	هدف اول	۰/۵۰۱**	۱/۰	ضریب همبستگی	هدف اول
۰/۰۲۰		سطح معنی داری	آماره اسپرمن رو	۰/۰۰۰		سطح معنی داری	آماره اسپرمن رو
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	
۱	۰/۱۹۲*	ضریب همبستگی	هدف سوم	۱/۰	۰/۵۰۱**	ضریب همبستگی	هدف دوم
۰	۰/۰۲۰	سطح معنی داری		۰/۰۰۰		سطح معنی داری	
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	

\*\* همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار می باشد.

\*\* همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار می باشد.

جدول ۳. تعیین همبستگی نمرات واحدهای مورد پژوهش بر حسب پاسخ به گویه‌های مربوط به هدف اول و چهارم

هدف اول		آزمون همبستگی		هدف دوم		آزمون همبستگی	
هدف سوم	هدف اول	هدف سوم	هدف اول	هدف سوم	هدف اول	هدف سوم	هدف اول
۰/۱۱۷	۰/۴۷۴**	ضریب همبستگی	هدف دوم	۰/۳۱۳**	۱/۰	ضریب همبستگی	هدف اول
۰/۱۴۳	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	آماره کندال	۰/۰۰۰	.	سطح معنی داری	آماره کندال
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	
۱/۰	۰/۱۸۵*	ضریب همبستگی	هدف سوم	۱/۰	۰/۳۱۳**	ضریب همبستگی	هدف چهارم
.	۰/۲۱	سطح معنی داری		.	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	
۰/۱۲۱	۰/۵۰۱**	ضریب همبستگی	هدف دوم	۰/۳۱۳**	۱/۰	ضریب همبستگی	هدف اول
۰/۱۴۵	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	آماره اسپرمن رو	۰/۰۰۰	.	سطح معنی داری	آماره اسپرمن رو
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	
۱/	۰/۱۹۲*	ضریب همبستگی	هدف سوم	۱/۰	۰/۳۱۳**	ضریب همبستگی	هدف چهارم
۰	۰/۰۲۰	سطح معنی داری		.	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	
۱۴۶	۱۴۶	تعداد		۱۴۶	۱۴۶	تعداد	

\*\* همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار می باشد.

\*\* همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار می باشد.

جدول ۴. تعیین همبستگی نمرات واحدهای مورد پژوهش بر حسب پاسخ به گویه‌های مربوط به هدف سوم و چهارم

هدف سوم	هدف چهارم	آزمون همبستگی	هدف سوم	هدف چهارم	آزمون همبستگی	هدف سوم	هدف چهارم
۱/۰	-۰/۰۳۷	ضریب همبستگی	هدف سوم	هدف چهارم	ضریب همبستگی	۱/۰	هدف دوم
۰	۰/۶۴۵	سطح معنی داری	آماره کندال	آماره کندال	سطح معنی داری	۰	سطح معنی داری
۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	تعداد
-۰/۰۳۷	۱/	ضریب همبستگی	هدف سوم	هدف چهارم	ضریب همبستگی	۱/۰	هدف دوم
۰/۶۴۵	۰	سطح معنی داری	آماره کندال	آماره کندال	سطح معنی داری	۰	سطح معنی داری
۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	تعداد
۱/۰	-۰/۰۳۸	ضریب همبستگی	هدف سوم	هدف چهارم	ضریب همبستگی	۱/۰	هدف دوم
۰	۰/۶۴۹	سطح معنی داری	آماره اسپرمن رو	آماره اسپرمن رو	سطح معنی داری	۰	سطح معنی داری
۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	تعداد
-۰/۰۳۸	۱	ضریب همبستگی	هدف سوم	هدف چهارم	ضریب همبستگی	۱/۰	هدف دوم
۰/۶۴۹	۰/۰۰۰	سطح معنی داری	آماره اسپرمن رو	آماره اسپرمن رو	سطح معنی داری	۰	سطح معنی داری
۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	۱۴۶	تعداد	۱۴۶	تعداد

\*\* همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار می باشد.  
 \*\* همبستگی در سطح ۰/۰۱ معنی دار می باشد.

## بمات

۴۰/۳ درصد بازدیدکنندگان پارک گلستان، وضعیت خیابان‌های اطراف و تأسیسات پارک گلستان را به لحاظ سروصدا کاملاً مناسب و کمترین درصد کاملاً نامناسب ارزیابی نمودند (۸/۹٪). این مطلب از آن جهت حائز اهمیت است که چهار طرف باغ گلستان را خیابان‌های اصلی دربر گرفته و داخل آن دارای تأسیسات و تجهیزات بازی و ورزشی است. نمی‌توان تردید نمود که سالمندان تنها به فضای خلوت نیاز ندارند. حوادث و اتفاقات روزمره نیز به نوبه خود به ادراکات حسی آنها کمک می‌کند. کارستنس<sup>۱۱</sup> (۱۹۸۲) می‌نویسد: از تصورات غلط و رایج در خصوص سالمندان این است که آنها همیشه محیط آرام و ساکت را ترجیح می‌دهند. در صورتی که ملاقات و هم صحبت شدن با دیگران و درک بخشی از فعالیت‌ها برای بسیاری از مردم پیر بسیار مهم می‌باشد. ملاقات با خویشاوندان و نوه‌ها می‌تواند گزینه دیگر باشد. حتی نشستن و نگاه کردن به فعالیت دیگران برای سالمندان کاملاً پیر و ضعیف ممکن است شکل فعالی از مشارکت تلقی گردد.

۳۲/۹ درصد بازدیدکنندگان پارک گلستان، وجود فضاهای گروهی برای نشستن و یافتن دوست و ملاقات با همدیگر را نسبتاً نامناسب و کمترین درصد مناسب اعلام نمودند (۱۰/۳ درصد). بایستی افزود که برای افراد پیر، اهمیت محیط‌های بیرون کمتر از فضای داخل ساختمان نیست. یک محل مناسب می‌تواند به افزایش سلامت و همچنین علاقه‌مند کردن افراد برای استفاده از محیط باز و قدم زدن

بیشترین درصد سالمندان بازدیدکننده از پارک گلستان در گروه سنی ۶۵ - ۷۵ سال قرار داشته و ۹۷/۳٪ آنها مرد و مابقی زن بودند. ۵۶/۲٪ جهت رسیدن به پارک، مسافتی بیش از یک کیلومتر طی نموده و دسترسی ۳۲/۹٪ با وسیله نقلیه عمومی و ۵۴/۸٪ به صورت پیاده بوده است. مشابه این مطلب در بررسی نیازهای افراد سالمند در فضاهای باز عمومی پارک منطقه برونوا از میر ترکیه که توسط تورل، یگیت و آلتوگ<sup>۹</sup> (۲۰۰۷)، انجام شده نیز قابل مشاهده است. در این مطالعه ۶۶/۳٪ استفاده کنندگان مرد و ۳۳/۸٪ زن بودند. ۸۰/۹٪ شرکت کنندگان در بخش مرکزی، ۱۱/۸٪ در خارج از آن و ۷/۴٪ در خارج از شهر از میر سکونت داشتند. استفاده کنندگان سالخورده پارک بویوک برونوا صرفاً ساکنین خود منطقه نبودند. علایق افراد نسبت به هم و وجود فضاهای جذاب از جمله عوامل مؤثر در تجمع و همگرایی افراد سالمند بوده است. مطالعات بیرتز<sup>۱۰</sup> (۱۹۷۰) بر روی سالمندانی که به‌طور دائم از پارک مک آرتور در لس آنجلس<sup>۱۱</sup> بازدید می‌کردند، حکایت از آن داشت که دو سوم آنها هر روز از پارک استفاده می‌کنند بیشتر آنها مردانی هستند که تنها زندگی می‌کنند و اگرچه تقریباً همه این افراد به تنهایی به پارک می‌روند، اما بیش از دو سوم آنها تمایل داشتند، بیشتر اوقات خود را با گفتگو با یک یا چند نفر از دوستانشان سپری کنند که با بحث حاضر همخوانی دارد.



خارج از منزل نمایند. بنابراین، دو مسئله اصلی طراحی یعنی جهت یابی و تحریک حسی و درک محیطی حائز اهمیت خاص می باشد (Delong, 1995).

۲۶/۷ درصد بازدیدکنندگان پارک گلستان، دسترسی به فضاها و کارکردهای مختلف را نسبتاً مناسب و کمترین درصد کاملاً نامناسب عنوان نمودند (۸/۲). در صحت مطلب باید گفت که اگرچه بسیاری از فعالیت‌های شناختی با افزایش سن چندان تغییری نمی کند لیکن ابتلا به بیماری چون الزایمر ممکن است منجر به اختلال حافظه و یا بیشتر شدن مشکل فرد سالخورده در جهت یابی و در پیدا کردن راه منزل در یک محله نسبتاً ناشناس بشود (Koncelik, 1976). این موضوع به ویژه در محل‌های ناشناخته که همه جا و همه چیز شکل هم بوده و هیچ علامت و سرنخی برای جهت یابی وجود ندارد از الزام بیشتری برخوردار می گردد. هیت<sup>۱۳</sup> (۱۹۸۰) معتقد است که نحوه و شکل چیدمان بناها در بهبود حافظه فردی و تحریک حافظه گروهی، نقش بسزایی دارد. از این رو، محیط باید به نحوی طراحی شود که بین میزان دریافت تحریکات ادراکی و فرصت‌های لذت بردن از تغییرات فصول و شب و روز توازن ایجاد کند. مهم این است که به متغیرهای حسی چون نظم، ترتیب، وضوح و خوانایی به اندازه سهم شان اهمیت داده شود.

۷۱/۹ درصد سالمندان وضعیت فضاها را مخصوص بانوان را کاملاً نامناسب و ۵/۵ درصد نسبتاً مناسب ارزیابی نمودند. فراهم سازی فضاهایی برای بانوان جهت تماشا و تعامل با دیگران، به ایجاد حس پیوند با اجتماع منجر می شود. اجتماعی شدن در چنین فضاهایی می تواند از طریق ایجاد فضاهایی جهت نشستن مطابق با مشخصات ویژه طراحی برای سالمندان و به حداکثر رساندن ارتباطات بصری تسهیل گردد (Sommer & Becker, 196). حدود ۶۳ درصد بازدیدکنندگان دسترسی به آب آشامیدنی را کاملاً مناسب و ۶/۲ درصد نسبتاً مناسب اعلام داشته اند. ۶۵/۱ درصد پاسخگویان دسترسی به خدمات بهداشتی و سطل‌های زباله را کاملاً مناسب و ۳/۴ درصد نسبتاً نامناسب عنوان نمودند. باید گفت که تسهیلات و امکانات فیزیکی و روانی محیط، زمینه‌های بیشتری برای پشتیبانی و تقویت ادراک زیبایی، از هر دو بعد مادی و معنوی برای سالمندان و تعامل با هم‌نوعان و همسالان نشان فراهم می سازند. دلیل آن نیز می تواند ایجاد شمار بیشتری از ارتباطات حسی، به واسطه تماس بیشتر با انسان‌ها و محیط باشد. مطالعات انجام شده نشان می دهد هنگامی که افراد مسن به فضاهای باز عمومی می رسند یا در اتومبیل خود می مانند یا چندان از آن دور نمی شوند (Turel et al., 2006). در تأیید این مطلب می توان گفت که مسافت فضاهای پارکینگ تا مرکز فضاهای شهری و ورودی‌ها و خروجی‌های آنها، نقاط چشم‌انداز، مکان‌های ضروری نزدیک خیابان از قبیل توال،

در مراکز خرید و لذت بردن از مناظر زیبا کمک کند. همچنین اگر در مجاورت آن، فضاهای تجاری و خدماتی سالم و امن موجود باشد علاوه بر تأمین نیازمندی‌های عمومی، می تواند به تطابق و سازگاری بیشتر با محیط منجر گردد.

۴۱/۸ درصد بازدیدکنندگان پارک گلستان، وضعیت امنیت و تعلق خاطر به پارک را کاملاً نامناسب و کمترین درصد مناسب اعلام نمودند (۸/۹ درصد). البته این نکته چندان عجیب نیست. سالمندان محیط کالبدی را به گونه‌ای متفاوت از جوان‌ترها درک کرده و پاسخ‌های متفاوتی نسبت به شرایط می دهند. یکی از نگرانی‌های سالمندان، ترس از افتادن یا عدم درک وضعیت آنها توسط دیگران است. به همین خاطر، آنها گاهی رغبت چندان به رفتن به فضاهای بیرونی نشان نمی دهند. با این حال، احساس امنیت جسمی و روانی همچنین استفاده بهینه از فضاهای پیرامون، معیار تعیین کننده‌ای در جلب رضایت افراد سالمند و ارتقاء کیفیت محیط زیست محسوب می شود (Lawton, 1970). ۴۵/۹ درصد بازدیدکنندگان، وضعیت مسیرهای دسترسی از منزل تا پارک را کاملاً مناسب و ۸/۲ درصد کاملاً نامناسب عنوان نمودند. آنچه که استفاده از فضای آزاد را برای سالمندان با اهمیت می سازد، راحتی و امنیت در رفت و آمد، دسترسی آسان به فضای آزاد، امکان ملاقات با دوستان و بستگان و به طور کلی ارتباطات اجتماعی است (Turel et al., 2006). بنابراین قابلیت دسترسی، تحرک، راحتی فعالیت، امنیت و آسایش خاطر بیرون از خانه، ارتباط اجتماعی و همگانی و غیره ویژگی‌هایی هستند که باید در طراحی محیط بیرون برای افراد مسن در نظر گرفته شوند (Harrison, 1997). همچنین، ایجاد تسهیلات، تقویت جنبه‌های ایمنی، ارائه گزینه‌های مختلف حمل و نقل، افزایش قابلیت دسترسی، منطقه‌بندی نسبتاً متراکم و نیز یکپارچه‌سازی مجتمع‌های زیستی به توسعه پیاده‌روی کمک می کند.

۲۷/۴ درصد وضعیت نور و ایمنی پارک را کاملاً نامناسب و ۱۰/۳ درصد کاملاً مناسب ارزیابی نمودند. نتایج مطالعه تورل، یگیت و آلتوگ (۲۰۰۶) نشان می دهد که سالمندان تمایل دارند که شخصاً به خرید رفته و کارهای منزل را صبح انجام دهند. ایشان علاقه‌مند به حضور در فضای آزاد و پیاده‌روی در بعد از ظهرها هستند. با این حال، باید توجه داشت که مسیرهای پیاده روی باید دارای چشم‌انداز مناسب باشند و با کاهش فاصله نیمکت‌ها نسبت به هم، فرد سالمند به راحتی بتواند به هنگام پیاده روی رفع خستگی کند. مسیرهای پیاده روی باید دارای تابلوهای راهنمایی باشند. سطوح باید از مصالح بدون لغزندگی ساخته شود. اکثر افراد سالخورده ممکن است با اکتفا بر اطلاعات حسی ادراکی محدود شان، اقدام به معاشرت با دیگران، یافتن مسیر رفت و آمدشان از خانه به بیرون و از بیرون به خانه و لذت بردن در محیط

فواصل عمومی مانند پارک بیشتر می‌شود تا علاوه بر دیدار یکدیگر به فعالیت‌های متناسب با توانایی‌ها و ناتوانی‌های خویش بپردازند. مطالعات نشان داد که کیفیت فضاهای عمومی پارک گلستان نیمه مطلوب می‌باشد. به‌طور مشخص، وضعیت فضاهای گذران اوقات پارک به لحاظ اجتماعی و فرهنگی و منظر و پوشش گیاهی نیمه مطلوب و به لحاظ دسترسی و آمد و شد پیاده نامطلوب و به لحاظ تجهیزات و تأسیسات مطلوب ارزیابی گردید. در برآورد نامطلوب بودن فضاها، علاوه بر ضعف یا اشتباه طراحی، عوامل دیگری چون حفظ و نگهداری و مدیریت نامناسب نیز عنوان شد. به همین جهت، با توسعه فضاهای اجتماعی و فرهنگی خاص افراد سالمند و همچنین توسعه مناظر، چشم‌اندازها، کاشت گل، گیاه، درخت و احداث آب‌نما، به‌ویژه بازنگری در فضاهای دسترسی و آمدوشد گروه‌های مختلف سنی سالمند، می‌توان به جذابیت و سرزندگی فضاهای شهری بیشتر کمک نمود. با توجه به روحیه افراد سالمند، توسعه فضاهای متنوع مورد نیاز می‌تواند به غنای بیشتر پارک کمک نماید. تردیدی نیست که حس تعلق خاطر و نیز تقویت حس مکان و توسعه کمی و کیفی فضاهای پارک بایستی مورد توجه قرار گیرد. همچنین ایجاد تسهیلات و امکاناتی که به هویت فردی و اجتماعی سالمندان در پارک یاری رساند می‌تواند به نوبه خود به احساس ایمنی و آرامش خاطر بیشتر آنها منجر گردد.

## ۱) راهکارها

با توجه به مطالب طرح شده، جهت بهبود فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان پارک گلستان شهر تبریز، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌گردد:

- توجه به روند رشد سریع جمعیت سالمندان و برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی و باز چون پارک و خیابان؛
- تأمین نیازهای فضایی و کالبدی سالمندان در نزدیک‌ترین فضاهای مسکونی؛
- توسعه فضاهای حرکتی مناسب از منزل تا پارک؛
- طراحی فضاهایی عمومی به دور از سر و صدای خیابان‌های پرتردد؛
- تأمین فضاهای گفتگو و گپ برای افراد سالمند با در نظر گرفتن فضاهای نشیمن، سایه دار همراه با نیمکت‌ها و میزهای مناسب؛
- طراحی فضاهایی عمومی پارک با هدف دسترسی راحت به وسایل نقلیه عمومی مثل اتوبوس، تاکسی و غیره؛
- دسترسی راحت سالمندان به سرویس‌های بهداشتی به‌ویژه آب آشامیدنی و سطل‌های زباله؛
- تأمین مبلمان یا اثاثیه مناسب برای نشستن، بلند شدن، نرمش و حرکت کردن؛

فواره‌ها و نیمکت‌ها بایستی به اندازه کافی نزدیک باشند. از طرف دیگر تعبیه مبلمان خیابانی جهت استفاده افراد مسن در فضاهای عمومی ضروری است.

۶۹/۲٪ بازدیدکنندگان پارک گلستان وضعیت حصار و نرده‌های اطراف استخر را کاملاً نامناسب و ۲/۱ درصد نسبتاً نامناسب اعلام نموده‌اند. بررسی تورل، یگیت و آلتوگ (۲۰۰۶) نشان می‌دهد که وجود حوض‌ها و فواره‌ها مکان را غنی ساخته و بر میزان تمایل افراد مسن در استفاده از فضاهای بیرون تأثیر می‌گذارند. ۶۵/۱ درصد وضعیت مکان‌های نشستن در زیر آفتاب در فصل زمستان و سایه در فصل تابستان را کاملاً نامناسب و ۱/۴ درصد مناسب ارزیابی نمودند. ایشان علت این مسئله را بیشتر با نوع صندلی‌ها، مکان‌یابی و سرد بودن آنها در اغلب فصول مرتبط دانسته‌اند. باید گفت که بازدیدکنندگان از فضاهای پارک به عنوان واحدی برای آفتاب‌گیری، تنفس هوای پاک، تماشای آسمان و پرواز پرندگان اهمیت خاص قائل هستند (Wolfe, 1988).

حدود ۵۵ درصد بازدیدکنندگان پارک گلستان امکان تماس با مظاهر طبیعی مثل چمن، درخت، گیاه و گل را کاملاً مناسب و کمترین درصد کاملاً نامناسب اعلام نموده‌اند (۱۰/۳). برای بیشتر افراد پیر، بهره‌گیری و لذت بردن از طبیعت توصیه می‌شود. به گفته هیت (۱۹۷۵) مشخصه یک فضای پارک در مقایسه با بیرون آن که با درختان و گیاهان تزئین می‌شود و مسیرهای قوی مناسب با پیچ و خم خیلی کم که لبه‌های آن به‌وسیله گیاهان، درختان، درختچه‌ها و گل‌های متنوع محصور شده‌اند، احساس خاصی به بازدیدکنندگان می‌دهد. وجود درخت در امتداد مسیرها، شادابی خاصی در استفاده از فضا به‌وجود می‌آورد (Regnier, 1985).

## ۲) نتیجه‌گیری

پیری بخشی از ادوار زیست آدمی است. در دوره معاصر، به‌دنبال تحولات علمی و فناوریانه، در زمینه عوامل بهداشتی و درمانی و همین‌طور کیفیت خدمات زندگی، پیشرفت‌هایی زیادی به‌وجود آمد که باعث افزایش جمعیت سالمندان و امید به زندگی گردید. این پدیده، در کشورهای که درصد فراهم آوردن امنیت و رفاه برای جمعیت سالمند خود هستند، یک چالش عمده محسوب می‌شود. براین اساس، بهره‌گیری از محیط‌های شهری نظیر فضاهای باز، پارک‌ها، میدان عمومی، فضاهای پیاده روی و غیره به‌منظور بسط و گسترش روابط اجتماعی و گذران اوقات فراغت افراد سالمند اهمیت دوچندان می‌یابد. این درحالی است که تمامی تمهیداتی که در فضاهای عمومی برای سالمندان پیش‌بینی می‌شود، خواه ناخواه در خدمت گروه عظیم دیگری از جمعیت نیز قرار می‌گیرد. به نظر می‌رسد در کشور ما، با توجه به رشد سریع جمعیت سالمندی و درگیری شغلی خانواده‌های جوان‌تر، اهمیت

12. Carstens

13. Hiatt

## فهرست مراجع

۱. بهروزفر، فریبرز. (۱۳۷۹). شناخت مشخصات محیطی متناسب سالمندان. فصلنامه علمی و پژوهشی صفا، (۳۱)، ۸۹-۸۲.
۲. ذبیحی، حسین؛ حبیب، فرح؛ رهبری منش، کمال. (۱۳۹۰). بررسی روابط بین میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی و تاثیر مجتمع‌های مسکونی بر روابط انسان، نشریه هویت شهر، (۸)، ۱۱۸-۱۰۳.
۳. رفیع زاده، ندا. (۱۳۸۹). مبانی طراحی معماری مراکز خدماتی روزانه سالمندان. تهران: مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.
۴. سعید نیا، احمد. (۱۳۷۹). کتاب سبز شهرداری: فضاهای فرهنگی، ورزشی و تفریحی، جلد دوازدهم. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
۵. کاشانی جو، خشایار. (۱۳۸۹). بازشناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری. نشریه هویت شهر، (۶)، ۱۰۶-۹۵.
۶. کلی، جان آر. (۱۳۷۴). جامعه شناسی فراغت. (مهندسين مشاور زادبوم، ترجمه). تهران: شرکت توسعه فضاهای فرهنگی. (نشر اثر اصلی: ۱۹۹۲).
۷. محمدی شاه‌بلاغی، فرحناز. (۱۳۸۵). خودکارآمدی و فشار مراقبین عضو خانواده سالمندان مبتلا به آلزایمر در تهران. دانشگاه علوم پزشکی و توابعی. فصلنامه سالمند، (۱)، ۳۳-۲۶.
۸. مداح، باقر. (۱۳۸۸). وضعیت فعالیت‌های اجتماعی و نحوه گذراندن اوقات فراغت در سالمندان ایران و سوئد. مجله سالمند ایران، (۸)، ۶۰۶-۵۹۷.
۹. مرکز آمار ایران. (۱۳۸۵). سرشماری عمومی نفوس و مسکن. شناسنامه آبادی کشور، استان آذربایجان شرقی، شهرستان تبریز. تهران: مرکز آمار ایران، دفتر ریاست، روابط عمومی و همکاری‌های بین الملل.
۱۰. مهدی زاده، جواد. (۱۳۷۹). توسعه گردشگری از دیدگاه برنامه‌ریزان شهری و منطقه‌ای. ماهنامه شهرداری‌ها، (۱۵)، ۱۶-۱۲.
۱۱. هروی کریملو؛ مجیده؛ انوشه، منیریه؛ فروغان، مهشید؛ شیخی، محمدتقی؛ حاجی زاده، ابراهیم؛ مداح، منیرالسادات سیدباقر؛ و همکاران. (۱۳۸۶). تبیین دیدگاه سالمندان پیرامون پدیده احساس تنهایی: یک پژوهش کیفی پدیدار شناسی. مجله سالمندی ایران، (۶)، ۴۲۰-۴۱۰.

12. Byerts, T. (1970). *Design of urban park environment as an influence on the behavior and social of the elderly*.

Unpublished master's thesis, University of South California, California

13. Carstens, D. (1982). Behavioral research applied to the redesign of exterior spaces: Housing for the elderly.

EDRA: Knowledge for Design. Polly Bart, Aex Chen, and Guido Francesco, 13, 354-369.

14. DeLong, A. J. (1995). *The micro spatial structure of the older person: Some implications for planning*

- تأمین تجهیزاتی چون نرده و حفاظ برای تکیه دادن یا راه رفتن؛  
- ایجاد کیوسک با هدف دسترسی به مایحتاج ضروری و روزنامه  
فروشی؛

- ایجاد یا توسعه فضاهای دنج، سبز و زیبا؛

- کنترل و مدیریت نظافت فضاهای موجود پارک؛

- توسعه فضاهای دسترسی پیاده پیوسته با مصالح نرم و راحت همراه  
با شیب‌راه‌های مناسب؛

- امکان تماس با عناصر طبیعی مثل چمن، درخت، گل؛

- توسعه فضاهای خلوت و دنج با مناظر جالب؛

- متنوع سازی پارک با گل و گیاه و فضاهای سبز؛

بحثی نیست که توسعه فضاهای گذران اوقات فراغت سالمندان علاوه  
بر شهرداری‌ها، مستقیم یا غیر مستقیم با سازمان‌ها یا نهادهایی چون  
سازمان بهزیستی، مدیریت اداره کل بهداشت و درمان، مدیریت اداره  
کل راه و شهرسازی و غیره در ارتباط است. بنابراین با توسعه امر  
آموزش، پژوهش و تحقیقات به منظور مشخص نمودن کم و کیف  
فضاهای گذران اوقات فراغت افراد و تعیین استانداردهای مناسب بر  
حسب گروه‌های سنی چون سالمندان فعال (بین ۶۵-۷۵)، نسبتاً فعال  
(بین ۷۵-۸۵)، کم فعال (۸۵ به بالا) و حتی با تفکیک گروه‌های جنسی  
می‌تواند گامی ارزشمند در پیشبرد حقوق انسانی و مدنی آنها برداشته  
شود. پیدا است که پیش از اجرای هر طرح یا برنامه، نظر یا نیاز سنجی  
از گروه‌های سالمندی علاوه بر کاهش خطا به برنامه‌ریزی اصولی و  
پایدار کمک می‌نماید.

## پی‌نوشت‌ها

1. United Nations

2. Hugonot

۳. مجموعه زمانی است که فرد بدون اینکه به کار یا به فعالیت برای کسب  
درآمد مشغول باشد به‌طور خودانگیخته و عمدتاً بر طبق دلخواست فردی‌اش،  
مشغول است. به‌طور کلی، گذران اوقات فراغت با هدفی سه گانه انجام  
می‌پذیرد: آسایش، تفریح و تأمین ابزاری برای توسعه فردی و اجتماعی.

4. Bertrand Russell

5. Marcus & Francis

6. Gray

7. Long Beach California

8. WHO) World Health Organization)

9. Izmir Turkey Bornova District by Turel, Yigit and Altug

10. Byertz

11. Mac Arthur Park in Los Angeles

- the social and spatial environment. Pastalan, L.A. and Carson, D.H. (Eds.) , Spatial Behavior of Older People.* Ann Arbor: University of Michigan – Wayne State University Press.
15. Gray, D. (1996). *Uses of downtown park.* Re dondo Beach. California, Remark before District IX of the California Park and Recreation Society, June 19. Working paper.
16. Lawton, M. P. (1970). *Ecology and aging.* L. Pastalan and D. Carson (Eds.). Spatial behavior of older people. Ann Arbor: University of Michigan Press.
17. Harrison, J. D. (1997). Housing for elderly people: design for an ageing population in Singapore. *Handicaps Digest*, (5–6), 16–30.
18. Hiatt, L. G. (1980). Care and design: Moving outside and marking it a meaningful experience. *Nitrsing Homes*, 29 (3), 34-39
19. Islamic Republic News Agency. (2007). *Social; Elderly.* [On-line]. Available: <http://www2.irna.com/en/news/line-8.html>. Accessed June 3, 2007
20. Koncelik, J. A. (1976). *Aging and the Product Mironment, Environmental Design Series.* Strouds burg, PA: Dowden, Hutchinson & Ross., Inc.
21. Marcus, C. C., & Francis, C. (1998). *People Place: Design Guideline Urban Open Space.* (2 th ed.). Brekeley: Department of Architecture and Landscape Architecture, University of California.
22. Nilsson. B., Lindstromand. U.A., & Naden. D. (2006). *Is loneliness a psychological dysfunction? A literary study of the phenomenon of loneliness.* *Scand J Caring Sci*, 20, 93-101.
23. Regnier, V. (1985). *Behavioral and environmental aspects of outdoor space use in housing for the elderly.* Los Angeles: University of Southern California, School of Architecture, Andrus Gerontology Center.
24. Rocha, FL., Uchoa E, Guerra H. L., & Firmo, J. O., Vidigal, P. G., & Lima-Costa, M. F. (2002). Prevalence of sleep complaints and associated factors in community-dwelling older people in Brazil: the Bambui Health and Ageing Study (BHAS). *Sleep Med*, 3(3), 231-238.
25. Sherarer, R., & Davidhizar, R. (1999). Conquering Loneliness. *Elder Care*, 11 (2), 12-15.
26. Sommer, R., & Becker, F. (1969). the Old Men in Plaza Park. *Landscape Architecture*, 59 (2), 111-114.
27. Turel, H. S., Yigit, E. M., & Altug, I. (2006). Evaluation of elderly people's requirements in public open spaces: A case study in Bornova District (Izmir, Turkey). *Building and Environment*, 42, 2035-2045.
28. United Nations. (2006), *World Population Prospects, Revision Population Database New York.* <http://esa.un.org/unpp/p2k0data.asp> (Retrieved 2007, Dec 15) from.
29. Weeks, D. J. (1994). A Review of loneliness with particular reference to old age. *International Journal of Geriatric Psychiatry*, 9 (5), 345-355.
30. Wolfe, M. F. (1988). *Outdoor space in special housing for the elderly, Unpublished master's thesis, University of California at Berkeley.* Department of City and Regional Planning, Berkeley.
31. World Health Organization. (2002). *Active Ageing, A Policy Framework, Geneva.* Retrieved May 20, 2010, from [http://whqlibdoc.who.int/hp/2002/WHO\\_NMH\\_NPH\\_02.8.pdf](http://whqlibdoc.who.int/hp/2002/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf).

# A Survey of Quality of Tabriz Elderly Peoples' Leisure Spaces in Bagh-e-Gholastan

*Rahmat Mohammadzadeh\**, Associate Professor of Architecture, Tabriz University.

## ... Abstract

Since the 18th century, developments in science and technology, improvements in medicine and quality of health services cause an increase in average life expectancy and because of this, the population of elderly people have been increasing. This paper has paid attention to the elderly leisure conditions in Golestan Park of Tabriz as the most important for elderly people in city of Tabriz. However, elderly people like other social groups require leisure spaces, but they face with a lot of problems due to lack deficiency of facilities. The elderly, whether daily users or rare visitors of public space, are the most able to express their own needs; above all, they know precisely the obstacles and difficulties that they have to face daily in their territory. An involvement of older people in defining needs and consequently the objectives of a project is essential. This paper uses cross sectional survey-descriptive method for the analyses of 146 old people who have been selected randomly. The questionnaire and interview in a regular series of closed questions and check lists have been used to collecting data. In addition, physical and field observations and image provision from different places of the Park in a proper autumn weather are another part of collecting data. The descriptive and deductive statistics have been used in data analyze.

The data collection tools included questionnaires about leisure spaces of elderly people consisting of 17 questions about individuals and social characteristics, and 28 questions with 4 specific aims (including social and cultural, traffic and access way, equipment and installation and at the end views and plant cover ingredients) to appointment the situation of elderly leisure Golestan Park of Tabriz spaces. The survey has been done by interviewing and answering to the five scales of Likret (quite proper, rather proper, proper, inappropriate and quite inappropriate). The scores which have been obtained from the analysis of descriptive statistics, and Spearman Ro correlation and Kendall tests were analyzed in SPSS 13 software.

65.8% of the elderly people having 66 to 103 scores evaluated the quality of Golestan leisure space as half suitable and the remaining 22.6% giving the scores of 104 to 140 appraised the quality of these spaces as suitable. The mean of respondents' scores and the standard deviation is respectively 2.1096 0.57683. Obtained results based on Spearman Ro and correlation and Kendall tests indicate that; there was a significant correlation between the scores of the sample individuals in terms of their response to questions relating to cultural and social dimensions, access to transportation, facilities, and finally the views and green spaces in Golestan elderly park of Tabriz ( $P < 0/05$ ). Thus, in order to enhance the attraction, and freshness of park expanding of social and cultural spaces of elderly people, the spread of views and landscapes, particularly the overview of transportation spaces is recommended. Moreover, to increase the variety of types of spaces, the feeling of ownership and the reinforcement of community sense, the development of parks in quality and quantity aspects should be taken into considerations.

... **Keywords:** Leisure Time, Golestan Park, Urban Spaces, Elderly, Tabriz.

---

\* Corresponding Author: Email: rahmat@tabrizu.ac.ir